

SPINOZA'S BRIEFWISSELING

Prof. Henri Krop

Les 4

26 januari 2019

Deze les gaat over de methode. Ter voorbereiding hebben we brief 8 § 2-3, 9, 10, 17, 37 en 60 gelezen.

Een out-of-the-box denker

Spinoza was een tegendraadse denker. Dat illustreert dia 1 van de PowerPoint heel mooi. Iedereen draait hem de rug toe en kijkt afkeurend achterom en in tegenstelling tot deze mannen heeft Spinoza geen baard.

Zijn methode van denken staat ook haaks op de tot die tijd toegepaste wetenschappelijke kennis van Aristoteles. In de school van Van den Enden leerde hij de ideeën van Descartes kennen en daar bouwde hij zijn denkwijze op voort. In zijn TIE vindt men dan ook nog de Cartesiaanse ideeën, maar in zijn Ethica wijkt hij hiervan af en ontwikkelt hij zijn eigen methode.

Alvorens hier echter verder op in te gaan, geeft Henri nog even een kort overzicht van de voorgaande drie lessen.

1. De Inleiding.

De briefwisseling is kwantitatief heel belangrijk. We leren Spinoza van zijn vele kanten kennen, dus niet alleen de filosoof, maar ook de wetenschapper en zagen dat het vertrouwen in zijn vrienden de voorwaarde was voor zijn wetenschappelijke correspondentie. Zijn eerste geschrift, het TIE, vormde de inleiding op zijn commentaar op Descartes. Het is nog geschreven volgens de Cartesiaanse methode en niet afgemaakt omdat zijns inziens deze methode niet voldeed. Hij ging daarna over op de meetkundige methode, waarin hij uiteindelijk zijn Ethica schreef.

2. De Metafysica.

Deze was voor Spinoza niet zo belangrijk, want hij geloofde niet in een "bovennatuur". Voor Spinoza was God de natuur. Ook bij Descartes vinden we geen echte metafysica. Dat illustreert de nauwe band tussen hun beider denkwijze.

Het belangrijkste verschil met Descartes is Spinoza's filosofie over de vrije wil. Spinoza wijst die af om reden dat determinisme het mogelijk maakt het menselijk gedrag te verklaren. Een vrije wil zou het menselijk gedrag onvoorspelbaar maken en daarmee zou zijn filosofie niet opgaan.

Verder haalt Spinoza de harmonie in de natuur door de goddelijke intelligentie in de appendix van Ethica I onderuit. Dit was voor de 17^e-eeuwers iets heel verwonderlijks.

3. Fysica.

Spinoza's filosofie is fysica. Het is zuivere natuurwetenschap.

Er ontstond in de 17e eeuw een ware revolutie hoe de natuurwetenschap opeens werd bedreven. Door het slijpen van glazen kon men met een bril beter zien en deze kennis verfijnde zich waardoor men ook lenzen kon maken voor microscopen en telescopen. Er werden diverse experimenten uitgevoerd door wetenschappers als Boyle, waar in de briefwisseling uitgebreid over wordt gecorrespondeerd en waar over de interpretaties verschillende meningen werden gedeeld. De kennis verkregen door experimenten ging zich verhouden tot de kennis van de eerste oorzaak. Spinoza wijst de gedachte van de schepping en dus ook de Schepper zelf af. Hierbij speelde de wiskunde een belangrijke rol, want die maakte het mogelijk de krachten die in de wereld botsten vast te stellen en te verklaren.

Hieruit volgt dat ethiek gewoon een kwestie van tellen en meten is, wat ook interessant is voor de huidige neurobiologie.

Methode

We gaan deze les kijken naar de methode. Hoe gaan we als wetenschapper te werk?

In tegenstelling tot Descartes, die er een heel boek over schreef komt het woord methode in de Ethica slechts twee keer voor. Het wordt wel vaak gebruikt in het onafgemaakte TIE. We kunnen hieruit concluderen dat Spinoza de methode wel toepast, maar het niet nodig vindt het van te voren - a priori - te bespreken. Men vindt bij hem ook de wetenschappelijk methode volgens de huidige inzichten zoals in dia 8 beschreven niet terug, die in afzonderlijke colleges te geven door filosofen aan de orde komt.

De grote vooruitgang in de wetenschap maakte het niet alleen noodzakelijk tussen rijp en groen te onderscheiden - chemie en alchemie, bijvoorbeeld goud maken - maar was ook heel bedreigend. Als de mens alleen onderworpen was aan de natuurwetten, zoals Spinoza zei, waar bleef dan de moraal?

Tot Descartes

Henri toont dia 10 en vraagt wat ons hierbij opvalt.

1. Het is ingedeeld in categorieën.
2. Het is schematisch.
3. De diagrammen brengen orde aan. Wetenschap is tenslotte ordening en ordening is weer belangrijk voor onderwijs.
4. Het bevat bewijzen en afleidingen. Het is analytisch en synthetisch.
Synthetisch is van eenvoudige naar samengestelde kennis en gaat van oorzaken naar de gevolgen en analytisch is van samengesteld naar eenvoudig, dat wil zeggen van de gevolgen naar de oorzaken. Het ontbinden in factoren.
5. Inzichten worden in de praktijk gebracht.
6. Sommige woorden zijn in het Grieks.
7. Door de methode is men in staat van het gekende naar het onbekende te gaan.

Het feit dat het in het Grieks is bewijst dat al onze kennis al in de oudheid aanwezig was. Er is dus geen sprake van historische, maar wetenschappelijke kennis. In het begin van de 17e eeuw werd ook nog steeds naar Aristoteles verwezen vanwege de wetenschappelijke kennis.

Bij dia 13 legt Henri uit dat principes de oorzaak zijn waar we vanuit moeten gaan en het menselijk handelen het gevolg is. Wetenschap is leren wat we nog niet wisten. Van onbekend naar bekend.

Na Descartes en Spinoza

Pas bij Descartes wordt er voor het eerst gesproken over het denken van de geest, die het mogelijk maakt zo onze denkbeelden te ordenen dat we van het onbekende naar het bekende gaan. Daarvoor werd er nooit over de geest als beslissende factor bij het ordenen van kennis gesproken. De Cartesische definitie is dat de activiteit van de geest ordening aanbrengt. Spinoza verfijnt dit door zijn verbetering van het verstand waardoor we tot de waarheid komen. De geest kan als hij ideeën helder en onderscheiden inziet, zelf zeggen: "dat is een goede ordening".

Bij Descartes wordt hiermee vrijheid van de wil verondersteld, want de geest is het denkvermogen dat vrij is in het leggen van verbanden.

Bij Spinoza is de wiskundige methode iets bijzonders (dia 16). Die is weliswaar gebaseerd op Euclides (3 de eeuw voor Christus), maar hij past die ook op de andere wetenschappen toe. De elementen van de toegepaste methode zijn: definitie, axioma en stellingen. Daarnaast zijn er scholia - commentaren' - en de voor- en nawoorden in de Ethica, die qua omvang bijna een tweede Ethica vormen. Spinoza spreekt daar op een andere veel persoonlijker manier en kritiseert tegenstanders en vooroordelen, die het verstaan van zijn filosofie zouden bemoeilijken.

De beide methoden van Spinoza, namelijk de Cartesiaanse van de TIE en de meetkundige van de Ethica staan helder beschreven in dia 18 en 19 en de synthetische methode in dia 20.

Het belang van de methode

Bacon vindt de methode niet iets uiterlijks, maar noodzakelijk om de weg te vinden door het labirint.

Een van de vragen van Henri was: *Wat ontleent Spinoza aan Bacon?*

Ik had daar zelf het volgende antwoord op:

Spinoza hanteert de beschrijving van de geest en zijn voorstellingen zoals Bacon dat leerde. Francis Bacon: "We moeten helemaal opnieuw beginnen, anders blijven we in dezelfde cirkels draaien en kennen we geen vooruitgang. Een wijs man maakt meer kansen dan dat hij er aantreft."

Door kennis is de mens in staat zijn wereld vorm te geven, volgens Francis Bacon, want "kennis is macht". Voordat de mens tot kennis kan komen, moet hij zich echter eerst ontdoen van vooroordelen en drogbeelden (idola). Bacon onderscheidde drogbeelden die wortelen in de menselijke soort (idola tribus), in de eigen opvattingen (idola specus), in de menselijke taal (idola fori) en in de filosofische systemen (idola theatri). Tegenover deze vooroordelen stelde hij een door hemzelf mede ontwikkelde methode: de inductie.

Hij was een pionier in de wetenschappelijke revolutie door het ontwikkelen van een wetenschappelijke methode. Door het doen van waarnemingen en het verrichten van experimenten zou de mens tot kennis van de wetten van de natuur kunnen komen. Eerst kijken en feiten verzamelen, dan pas conclusies trekken, dat is de *historia*. Een voorbeeld hiervan vinden we in de TTP hoofdstuk 7 en de TIE.

Wie de wetten van de natuur eenmaal kent, kan haar beheersen, volgens Bacon. Dit beheersingsideaal keert bij Bacon terug in zijn gewaagde utopie, Nova Atlantis, waarin hij een samenleving beschrijft die op zuiver wetenschappelijke leest is geschoeid. Volgens Bacon zouden de technologische ontwikkelingen zorgen voor beheersing en aanpassing van de natuur, wat zou leiden tot vermeerdering van gezondheid, rijkdom en het menselijk geluk.

Uit dia 29 t/m 33 kunnen we kort samengevat zeggen: Zowel bij Descartes als bij Spinoza is de methode essentieel voor het denken zelf.

Wiskunde is echter een denkbeeldige wetenschap (dia 35). Het betreft de ideële wereld en heeft geen betrekking op de werkelijkheid er om heen.

Spinoza vindt daarvoor een oplossing in de laatste zin van het TIE. Als je goed de methode hanteert, verenigt de geest zich met de algehele natuur.

In de Ethica gaat hij hierop verder met: "Als de geest zich verenigt met de natuur, ontstaat de liefde tot God".

Maar hoe breng je die vereniging tot stand?

In de kennis op zoek gaan naar het wezen. En daarmee bedoelt hij niet het wezen van Plato en Aristoteles, maar de causale gevolgen die factoren tot stand brengen.

We concluderen hieruit dat Spinoza geen studiekamer geleerde is, maar zich op de praktijk van het leven stort, waarin hij de causale relatie in de synthetische methode vastlegt.

De vragen

Na de pauze gaat Henri de vragen behandelen.

1. Definitie.

Een definitie is evidente kennis verwerven. We zien gedachten terug in de ordening. Tussen een wezenlijke en essentiële definitie is geen verschil. Ze zijn synoniem aan elkaar.

2. De tempel van Salomon.

De tempel is een ding wat vastligt. Er is geen discussie over mogelijk. Waar wel over gediscussieerd kan worden is over wat er nodig was om hem te bouwen.

Definitie, axioma en stelling

Een *axioma* is een eeuwige waarheid en hiervan zijn er oneindig veel, in tegenstelling tot het aantal definities.

Uit een *definitie* kunnen alle andere waarheden worden afgeleid.

Een *stelling* moet bewezen worden.

3. Ervaring.

Ervaring maakt het mogelijk dingen te leren kennen. Het heeft een aanvullende functie.

Henri illustreert dat nog verder met een televisieprogramma, waar de man wordt

opgesloten in een geluiddichte kamer en zijn vrouw bij een aantal vragen moet raden wat haar man zou antwoorden. Door ervaring weet ze zijn antwoorden.

4. Voortekens

Het erkennen van voortekens vinden we eigenlijk niet bij de rationeel denkende Spinoza passen. Maar in zijn uitleg kunnen we ons wel vinden.

5. Is in de les al behandeld.

6. Een definitie een bewerkende oorzaak noemen.

Een bewerkende oorzaak is als je alle eigenschappen ervan kunt afleiden. Spinoza neemt hiervoor het voorbeeld van de cirkel. Er komt uit de definitie een heldere en duidelijke voorstelling. Deze bewerkende oorzaak staat gelijk aan het wezen, dat het ding constitueert.

De volgende les is 23 februari en gaat over Het Kwaad.

Daarvoor moeten we bestuderen: brief 19, 42 en 43.

Soest, 26 januari 2019

© *Gonny Pasman. Verslag gescreend en goedgekeurd door Henri Krop.*